

7. Петрушин В. И. Музыкальная психология: Учебное пособие для студентов и преподавателей. – М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1997. – 384 с.
8. Платнов К., Годубев Г. Психология. – М.: Высшая школа, 1977.
9. Федоров Е. К вопросу об эстрадном вокале: Труды ГМПИ им. Гнесиных. – М., 1979. – Вып. 43. – С. 107-118.

ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНИХ СМАКІВ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ

Сергеева В. М.,

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. В статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти проблеми формування музичних смаків школярів в умовах позакласної роботи, визначаються сучасні методи їх розвитку та позитивного впливу на загальну культуру підростаючого покоління.

Ключові слова. музичний смак, музичний твір, естетична оцінка, духовні (музичні) потреби, мотиви, естетичне ставлення, оцінювальний аналіз.

Аннотация. Сергеева В.М. Формирование музыкальных вкусов школьников в условиях внеклассной работы. В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты проблемы формирования музыкальных вкусов школьников в условиях внеклассной работы, определяются современные методы их развития и положительного влияния на общую культуру подрастающего поколения.

Ключевые слова. музыкальный вкус, музыкальное произведение, эстетическая оценка, духовные (музыкальные) потребности, мотивы, эстетическое отношение, оценочный анализ.

Annotation. Sergeeva V. M. The forming of pupils musical styles in the condition of extra-curricular work. In article the theoretical and the practical aspects of the problem of the forming of pupils musical styles in the condition of extra-curricular work are considered. Modern methods of their development and positive influence on the common culture of the growing generation are defined.

Keywords: a musical style, a musical art, an aesthetic mark, the spiritual (musical) necessities, motives, an aesthetic attitude, an estimation analysis.

Постановка проблеми. В загальній системі гуманізації та естетизації життя музиці не випадково належить одне з провідних місць. Адже музика в своєму розпорядженні має великі можливості позитивного впливу на людину – сприяє формуванню її загальної культури, розвитку фантазії, асоціативного мислення та творчого потенціалу, красивої образної мови, емоційності та артистизму, здатності до чуттєво-естетичного сприйняття світу, розвитку здібностей, інтересів та прагнень до художньо-творчої діяльності, привнесення елементів естетики в життя, побут, працю, дозвілля. Більше того, за допомогою новітніх технологій та методик музично-педагогічної освіти можна не лише навчити людину достатньо розумітися в артефактах та цінностях культури, але й перетворити її на тонкого цінувальника краси, що глибоко й емоційно реагує на всі форми її прояву, керується почуттям прекрасного в повсякденному житті, свідомо шукає форми привабливості життя і свідомо перетворює світ на

7. Петрушин В. И. Музыкальная психология: Учебное пособие для студентов и преподавателей. – М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1997. – 384 с.
8. Платнов К., Годубев Г. Психология. – М.: Высшая школа, 1977.
9. Федоров Е. К вопросу об эстрадном вокале: Труды ГМПИ им. Гнесиных. – М., 1979. – Вып. 43. – С. 107-118.

ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНИХ СМАКІВ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ

Сергєєва В. М.,

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. В статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти проблеми формування музичних смаків школярів в умовах позакласної роботи, визначаються сучасні методи їх розвитку та позитивного впливу на загальну культуру підростаючого покоління.

Ключові слова. музичний смак, музичний твір, естетична оцінка, духовні (музичні) потреби, мотиви, естетичне ставлення, оцінювальний аналіз.

Аннотация. Сергеева В.М. Формирование музыкальных вкусов школьников в условиях внеклассной работы. В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты проблемы формирования музыкальных вкусов школьников в условиях внеклассной работы, определяются современные методы их развития и положительного влияния на общую культуру подрастающего поколения.

Ключевые слова. музыкальный вкус, музыкальное произведение, эстетическая оценка, духовные (музыкальные) потребности, мотивы, эстетическое отношение, оценочный анализ.

Annotation. Sergeeva V. M. The forming of pupils musical styles in the condition of extra-curricular work. In article the theoretical and the practical aspects of the problem of the forming of pupils musical styles in the condition of extra-curricular work are considered. Modern methods of their development and positive influence on the common culture of the growing generation are defined.

Keywords: a musical style, a musical art, an aesthetic mark, the spiritual (musical) necessities, motives, an aesthetic attitude, an estimation analysis.

Постановка проблеми. В загальній системі гуманізації та естетизації життя музиці не випадково належить одне з провідних місць. Адже музика в своєму розпорядженні має великі можливості позитивного впливу на людину – сприяє формуванню її загальної культури, розвитку фантазії, асоціативного мислення та творчого потенціалу, красивої образної мови, емоційності та артистизму, здатності до чуттєво-естетичного сприйняття світу, розвитку здібностей, інтересів та прагнень до художньо-творчої діяльності, привнесення елементів естетики в життя, побут, працю, дозвілля. Більше того, за допомогою новітніх технологій та методик музично-педагогічної освіти можна не лише навчити людину достатньо розумітися в артефактах та цінностях культури, але й перетворити її на тонкого цінувальника краси, що глибоко й емоційно реагує на всі форми її прояву, керується почуттям прекрасного в повсякденному житті, свідомо шукає форми привабливості життя і свідомо перетворює світ на

прекрасний. Практичне втілення ідей естетичного виховання тісно пов'язане з процесом формування музичних смаків підрастаючого покоління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасна дослідницька думка розглядає категорію смаку в контексті гносеологічного, психологічного, соціологічного, педагогічного, аксіологічного та естетичного аспектів. Відзначаючи діалектичність тлумачення категорії смаку, по-перше, підкреслюється залежність смаку від рівня освіченості та культурного розвитку особистості. По-друге, враховується історичний аспект, оскільки як феномен суб'єктивний, смак концентровано виражає суспільний досвід, суспільну свідомість, ідеали, інтереси, погляди, отже, пов'язується з індивідуальною емоційною оцінкою, у якій виявляється віковий досвід художнього розвитку людства. По-третє, обґрунтовується залежність від рівня сприйняття й переживання твору мистецтва, уподобань, суджень та оцінок продуктів художньої діяльності. Таке розуміння категорії смаку представлено в роботах К. Абульханової-Славської, Л. Виготського, Л. Кагана, Л. Левчук, Г. Падалки, Г. Тарасова, Б. Теплова, В. Шацької та ін.

Разом з тим, не можна не враховувати і того, що суцільним захопленням сучасної молоді сьогодні є музична субкультура з її небезпекою спотворення, ерозії змісту смаків, бажань, почуттів тощо. Тому проблема формування справжніх музичних смаків спеціалізованими закладами освіти і культури, у тому числі й загальноосвітньою школою як на уроках художньо-мистецького циклу, так і в умовах позакласної роботи стає дедалі актуальнішою. Поглибленню її і присвячене дане дослідження.

Мета дослідження – розглянути психологічні та педагогічні передумови механізму формування музичних смаків школярів в умовах позакласної роботи загальноосвітньої школи.

Результати дослідження. Для того, щоб визначити рівень сформованості музичного смаку, необхідно не лише знати про те, що таке смак, але й що таке естетичні погляди, ідеали та почуття, їх взаємозв'язок та взаємозумовленість. Для того ж, щоб дослідити процес становлення музичних смаків, необхідно

враховувати накопичені з різних витоків знання про музичні факти і явища дійсності, вміння давати оцінку цим явищам, формувати навички її використання тощо.

Спираючись на широку систему знань і умінь – чуттєвих, емоціональних, раціональних – естетичні смаки тісно пов'язані зі світоглядом людини. Як здатність сприймати й відобразити своєрідність вражень, міркувань у формі особистої оцінки, музичний смак – це вміння переживати, розуміти і оцінювати прекрасне, активно-творча участь у перетворенні світу за “законами краси”. Основою оцінки є естетичні почуття, які виникають в процесі безпосереднього контакту з музичним твором. Вирішальним тут вважається питання про те, що об'єктивно дає цей твір людині, суспільству. При цьому слід враховувати, що суспільна оцінка музичного твору, в силу складності специфічних мовних виразних засобів музики, потребує кваліфікованого підходу. Її виразником є професійна критика як особлива галузь музикознавства. Процес музичного пізнання, діалектично пов'язуючи емоційно-чуттєве й понятійно-раціональне, знаходить своє концентроване вираження в естетичній оцінці.

Отже, музичний смак – це перш за все здатність оцінювати естетичну якість музичних творів. Однак, для того, щоб учні могли самостійно орієнтуватись в музичних творах різного характеру й призначення, недостатньо озброїти їх теоретичним і практичним матеріалом, що характеризує ці явища. Необхідно навчити їх умінню самостійно розмірковувати про ці явища та робити об'єктивні оцінки стосовно них. Розвинутий музичний смак надає перевагу не лише навичкам оцінювати вже визнані людством зразки, але й обов'язково умінню адекватно орієнтуватися у творах, які ще не мають об'єктивної оцінки. Останнє забезпечується здатністю особистісної реакції на естетичне. Це ніби щось властиве самій особистості як відповідний тип її реагування на музичні явища – пряме, безпосереднє внутрішнє відношення до об'єкту. Це здатність до цілісної, багатосторонньої оцінки, що характеризує особистість в цілому. Як здатність чуттєвого відображення, що спирається на теоретичне мислення, музичний смак передбачає співставлення об'єкта

сприйняття з рівнем власних естетичних потреб.

В процесі формування музичних смаків необхідно враховувати, що смак як художньо-естетична категорія складається на основі спеціальних знань і навичок. Музичний смак збагачується за рахунок розвинутого музичного слуху, вміння точно розрізняти висоту звука, гармонічну основу, ритміку і темброве забарвлення, визначати стиль, аналізувати характер та особливості виконання. Розвитку цих якостей сприяє натренована музична пам'ять та яскраве сприйняття музичного.

Для більш глибокого розуміння механізму формування музичних смаків учнів розглянемо і деякі психологічні аспекти здійснення цього складного процесу. З одного боку, має враховуватися діалектичність індивідуального та загального, в межах якого формується й активно функціонує психіка людини, з іншого, – можливість змін властивостей внутрішньої природи під впливом зовнішніх дій, на чому наголошує К. Абульханова-Славська [1]. Крім того, за думкою Г. Тарасова, важливого значення набуває й те, що суб'єкт, як реальний індивід, проявляє свою активність в умовах первинності об'єктивного. Якість суб'єктивності – це якість активності на всіх рівнях життєдіяльності суб'єкта. “Внутрішнє” в зв'язку з цим постає трансформованим в індивідуальні форми “зовнішнім”. Опосередковане ж предметними формами, “зовнішнє” відрізняється можливістю впливати на логіку внутрішнього індивідуального життя. Тим самим, визначати “зовнішнє” може лише досить активне “внутрішнє” в актах реалізації своїх закономірностей [6].

Відтак, кожна людська потреба – то потреба “опредметнена”. Однією з важливих функцій духовних потреб людини є психологічне самозадоволення індивіда. Музичні потреби стосовно цього є специфічною формою опредметнення особистості. Отже, вищевикладене дає можливість підкреслити наступне. По-перше, показником музичного рівня розвиненості особистості є її здатність до відповідного музичного “опредметнення” своєї активності. По-друге, формування музичних потреб як специфічної форми активності особистості може здійснюватися за умови відповідності її емоційно-ціннісної

сфери та художньо-естетичного рівня тих чи інших творів. Лише в такому випадку “зовнішнє”, як музичний вплив, може бути активно відображене “внутрішнім. По-третє, для того, щоб музичний твір “відкривав” свій духовний зміст, сприяв формуванню системи ціннісних орієнтирів, становленню музичних потреб як різновиду духовних потреб, він повинен бути перш за все сприйнятій особистістю як дещо для неї, з одного боку, доступне, а з іншого, – привабливе й значуще.

Врахування психологічних особливостей, функцій духовних потреб і відношення до музики як до частини оточуючого людину життя зумовлює і вибір найбільш доцільних форм використання музичних творів у процесі її духовного збагачення. Людські потреби визначаються своїм предметним змістом, тобто адекватною мотиваційною сферою. Саме мотиви породжують та спрямовують діяльність, надають їй суб’єктивного змісту. Психологи вважають, що розвинуте естетичне ставлення характеризується стійкими усвідомленими мотивами, зумовленими не лише естетичними уявленнями особистості, психологічною готовністю до сприйняття творів мистецтва, але і умінням їх аналізувати. Випадкові ж мотиви, навпаки, гальмують розвиток естетичного ставлення до творів мистецтва. Зміна мотивів пов’язана зі зміною усвідомленості, вибірковості – зі змістом оціночних суджень. Розвиток естетичного ставлення розвивається з неусвідомленої вибірковості емоцій випадкового характеру до обґрунтованої мотивації вибору, вияву узагальнених критеріїв естетичних суджень.

Потреби і мотиви визначають емоційну оцінку, яка виникає на основі чуттєвих образів пам’яті – уявлень, порівнянь, наведень. При цьому оцінка завжди передбачає зіставлення, порівняння з чим-небудь. Тобто, в процесі емоційної оцінки людина зіставляє те, що бачить або чує, з попереднім чуттєвим досвідом. Проте в процесах формування і розвитку музично-художнього смаку має місце не лише емоційний досвід, чуттєві образи пам’яті, асоціативні аналогії тощо, але й динамічні зв’язки раціонально-понятійних суджень, тобто розумова творчість. Безумовно, свідоме ставлення до музичного

твору передбачає спеціалізовану підготовку, розвиток спеціальних здібностей і навичок. З іншого боку, виховання почуттів передбачає розвиток інтелекту. Саме в розумінні цієї діалектики – результативність механізму формування художніх смаків. Активізація ж розумової діяльності в процесі сприйняття музичного твору сприяє й вдосконаленню музично-художнього смаку – поглибленню емоційних реакцій, життєвих інтересів і потреб, формуванню логічності оціночних суджень, усвідомленню мотивацій вчинків. Засвоєння спеціалізованих знань перевіряється наявністю у школярів сформованих вмінь, якими і зумовлюється ціннісний вибір.

Найважливішим завданням музичної освіти і виховання є формування в учнів здібності адекватного ставлення до музичного твору. Тобто, здібності надавати йому оцінку, яка, з одного боку, відповідала б загальноприйнятим оцінкам, нормам та ідеалам. З іншого, – виражала вміння самостійно визначати власне ставлення до твору, незалежно, навіть, від оцінки керівника, оточення або засобів масової інформації. При цьому, адекватність оцінної орієнтації в музиці залежить як від наявності вміння будувати ціннісне відношення до музичного твору відповідно його змісту, загальноприйнятої оцінки, так і спроможності поєднувати власне ставлення до твору не лише з точки зору чуттєвої оцінки, але й у відповідності з результатами наукового аналізу.

Формування даних навичок з необхідністю передбачає впровадження в практику позакласної роботи, а саме – організацію роботи шкільного хору, вокальної та інструментальної виконавської самодіяльності, шкільної філармонії любителів академічної музики тощо, завдання по навчанню прийомам їх вирішення. В ході такої роботи відбуватиметься не лише розвиток необхідних практичних умінь. Формуватиметься також і готовність вибудовувати відношення до музики не шляхом емпіричного сприйняття, а на засадах результатів аналізу та оцінки.

Для успішного вирішення цього важливого завдання в практиці позакласної роботи доцільно застосовувати “ціннісно-нормативний” підхід, розроблений В. Тугаріновим, В. Ольшанським, І. Поповою, Г. Залеським та ін.

Особливістю цього підходу є те, що спеціальним об'єктом психологічного аналізу стають процеси оцінювальної діяльності, а не лише тільки пізнавальної. Терміни "оцінка" і "відношення", "ставлення" тлумачаться як самостійні на відміну від розуміння їх у педагогіці. При цьому поряд з терміном "оцінка" використовується термін "оцінювальний аналіз". Модель відповідного – адекватного – "оцінювального аналізу" створюється шляхом діагностування, що дозволяє розрізнити випадки, коли оцінні судження є лише показником умінь кваліфікувати і коли вони є показниками ставлення до музики.

В аспекті вимог ціннісно-нормативного підходу керівник позакласної роботи може скористатися системою тестів на вибір найбільш цінних музичних творів. Створюючи тести, необхідно, як еталон найвищої цінності, репрезентувати твори композиторів-класиків, долучаючи до апробації невідомі або більш складні твори. Це дозволить уникнути судження на основі звички, чужої установи, впливу враження про твір як знайомий. Добираючи музичний матеріал, необхідно враховувати й те, що його можна оцінювати з різних практичних аспектів, з точки зору: доступності для розуміння учнями певного шкільного віку – за музичною структурою, за можливістю визначати межі конструкцій тем, мотивів, фраз, за особливостями акомпанементу тощо; використання різних технік музично-виразних та музично-зображальних засобів; естетичної цінності у рамках найбільш доцільного використання музично-виразних та музично-зображальних засобів.

Не слід забувати і про те, що школярі здебільшого знаходяться в атмосфері звучання різноманітного музичного матеріалу з ефіру телебачення та радіо і частіше мають справу з низькопробними музичними творами в фондах своїх домашніх фонотек. Тому тестові завдання повинні включати п'єси з яскравою, виразною мелодією, наприклад, твори Й. Баха, В. Моцарта, Л. Бетховена, Ф. Шопена, П. Чайковського, С. Рахманінова, М. Леонтовича, М. Лисенка, Л. Ревуцького, С. Прокоф'єва, Д. Шостаковича, А. Хачатуряна та ін.; популярні та стилізовані в народному дусі інструментальні твори з яскравими, виразними мелодичними темами; масові пісні і танці найкращих зразків.

Однак, процес формування музичних смаків, розвиток ціннісних орієнтацій в музиці за допомогою подібної методики відбувається не автоматично. Адже і учні загальноосвітньої школи, і, навіть, учні музичних шкіл не розрізняють, не вміють розрізняти, а то й зовсім не бажають розрізняти справді естетично цінні твори від “красиво упакованої” підробки. Тому, опанування школярами основами музично-теоретичних та музично-історичних знань, оволодіння технікою гри на музичному інструменті, вивчення різного за обсягом та змістом музичного матеріалу є хоч і обов'язковою, але все ж таки недостатньою умовою для формування вміння правильно орієнтуватись в музичній дійсності. Як свідчить практика, вона повністю не забезпечує передбачуваного розвитку, адекватного розуміння дійсно художньо цінного в музиці та відповідного ціннісного ставлення до музичного твору. В даному випадку мова йде про формування таких навичок та вмінь, які б сприяли можливості самостійно вирішувати навчальні завдання з метою оцінки музичних творів та відповідного до них ставлення.

На наш погляд, тут доцільна спеціальна педагогічна робота, змістом якої б стало прищеплення навичок та вмінь правильно аналізувати та формувати відповідне ціннісне ставлення – “власне” або “загальноприйняте” до твору музичного мистецтва. Лише така робота може забезпечити цілеспрямований вплив на формування вірних ціннісних орієнтацій та надбання учнями музичних знань, умінь адекватно оцінювати та орієнтуватися в оточуючій музичній реальності. Причому, це є не лише метод, але й один зі шляхів формування справжніх музичних смаків.

Наводимо приблизну модель-схему оцінки музичного твору:

1. Прослуханий музичний твір або його частину слід оцінювати з точки зору загально-історичного, загальнокультурного, стилістичного та інших об'єктивних аспектів.

2. Аналіз прослуханого музичного матеріалу повинен враховувати особливості звуковисотних відношень – горизонтальних в мелодії та вертикальних в гармонії, метроритмічної структури, тембрального звучання,

динаміки тощо.

3. Визначаючи особливості твору, проаналізувати його образний зміст, форму та її розвиток, навіть, якщо відсутня однозначна визначеність форми.

4. Узагальнити емоційно-чуттєві та раціонально-інтелектуальні враження від прослуханого музичного твору.

Висновки та перспективи подальших досліджень з даної проблеми.

Вищевикладене дозволяє дійти наступних висновків. Адекватне оцінне судження може бути свідченням наявності сформованого вміння оцінювати твір і на цій основі здійснювати правильний ціннісний вибір, виражати адекватне емоційно-особисте ставлення до музичного твору. В свою чергу, це дає підстави стверджувати, що музично-естетичний смак охоплює здатність оцінювати твір з точки зору певної ментальності – “наше”, “інше” та відповідної всезагальності – “вічне”, “нетлінне”, вміння відрізнити бліді, невиразні твори від яскравих, естетично цінних, а також вміння виділяти цінне, значуще в новому музичному творі. Навчання прийомам оцінювання музичних творів в подальшому може використовуватися як для аналізу процесів розвитку переконань та перевірки спроможності побудованих моделей, так і для формування вмінь адекватно оцінювати музичні явища, перетворювати ці вміння в стійкі властивості особистості, її переконання, сферу потреб та мотивацій, ціннісні орієнтації тощо.

Література

1. Абульханова-Славская К.А. *Стратегия жизни*. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Боров Ю.Б. *Основные эстетические категории*. – М.: Высшая школа, 1960. – 446 с.
3. Горак Г.І., Березко І.В., Ніколаєнко Я.М. *Стратегія життя (Філософський, етичний та психологічний вимір)*. – К.: Український центр духовної культури, 2001. – 172 с.
4. Казан М.С. *Художественный вкус*. – М.: Наука, 1966. – 114 с.
5. Смирнов М.А. *Эмоциональный мир музыки: Исследование*. – М.: Музыка, 1990. – 320 с.
6. Тарасов Г.С. *Проблема духовной потребности*. – М.: Наука, 1979. – 191 с.

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ В ХУДОЖНЬО-ГРАФІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Сердотецька Я.М.

Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського

Анотація. Розглядаються дидактичні умови активізації творчості студентів у процесі художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Ключові слова. дидактичні умови, творча активність, художньо-графічна діяльність, художній образ.

Аннотация. Сердотецкая Я.М. Дидактические условия развития творческой активности в художественно-графической деятельности студентов. Рассматриваются дидактические условия активизации творчества студентов у процессе художественно-графической подготовки будущих учителей изобразительного искусства.

Ключевые слова. дидактические условия, творческая активность, художественно-графическая деятельность, художественный образ.

Annotation. Serdotetskaya Y.M. Didactic conditions of development of creative activity in art - graphic activity of students. The didactic conditions of students creativity activation in the process of artistic and - graphical training of future fine arts teachers are examined

Key words: didactic conditions, creative activity, artistic image.

Постановка проблеми. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграція в європейський освітній простір передбачають нові завдання розвитку художньо-педагогічної освіти у світлі вимог Болонської декларації. Основним завданням сучасної художньо-педагогічної освіти є «забезпечення професійно-особистісного розвитку майбутнього педагога на засадах особистісної педагогіки» [6]. У цих умовах стає актуальною проблема підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва з якісно новим рівнем професійної готовності до художньо-педагогічної діяльності. Відповідно, нова стратегія освіти потребує вирішення проблем підготовки студентської молоді до активної та творчої професійної діяльності в нових соціальних і культурних умовах життєдіяльності України в європейському просторі. Це вимагає визначення доцільних дидактичних засад, що забезпечать розв'язання завдань процесу художньо-педагогічної підготовки студентів, у тому разі й художньо-графічної підготовки.

Аналіз досліджень та публікацій з окресленої проблеми засвідчує, що важливим для сучасної психолого-педагогічної науки є визначення дидактичних умов розвитку творчої активності особистості в процесі навчання

(Атанов Г.О., Берхін Н.Б., Виготський Л.С., Зязюн І.А., Савченко С.О., Коваленко О.Е. та ін.).

В працях провідних вчених окреслюється ця проблема й розглядаються шляхи та методичні технології. Зокрема, Берхін Н.Б. визначає художню діяльність як таку, що містить в собі єдину синкретичну цілісність чотирьох способів дій активної творчої діяльності: пізнання – оцінка – узагальнення – перетворення [2], а Кондрашова Л.В. наголошує, що для активізації позиції студента у вузівському навчанні необхідно передбачати пошук нових підходів до організації навчальної роботи й подальше підкреслює, що «необхідно створювати такі умови в навчальному процесі, котрі б забезпечували можливість: 1) ставити того, що навчається в позицію активного суб'єкта учіння; 2) розвивати його здібності до самоуправління (саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю) особистої діяльності; 3) організовувати навчальний процес як вирішення навчально-пізнавальних проблем на основі творчої рольової взаємодії, діалогового спілкування учасників педагогічного процесу, що розвитку професійно значущих якостей, формування активної професійної позиції майбутніх спеціалістів, повинні бути й адекватні дидактичні технології» [5]. Ці наукові погляди вчених є суттєвими для нашого дослідження.

Існує також значна кількість досліджень, у яких розглядалися окремі аспекти даної проблеми. Зокрема, питанням аналізу структурування процесу художньо-творчої діяльності студентів на заняттях дисциплін мистецького циклу присвячені дослідження відомих вчених (Зінченко В.П., Кузін В.С., Неменський Б.М., Масол Л.М., Миропольська Н.Є., Моляко В.О., Орлов В.Ф., Сисосєва С.О., Рудницька О.П., Радкевич В.О., Шевнюк О.Л., Юсов Б.П.). Виявлення окремих дидактичних передумов художньо-педагогічної підготовки вчителів, основним завданням котрих був розгляд процес формування їхньої творчої активності знайшло відображення в дисертаційних дослідженнях (Бичкова Л.В., Зінченко В.П., Короткова О.П., Медведєв Л.Г., Міхова Т.В., Моляко В.О., Пічкур М.О., Резніченко М.І., Сулаєва Н.В., Щербина В.Г. та ін.)

Цим питанням присвячені публікації у фахових виданнях низки фахівців, що займаються проблемами художньо-педагогічної освіти.

Аналіз наукових праць з дидактики та методики художнього навчання засвідчує єдність поглядів педагогів-художників на проблему розвитку творчої активності особистості, котра залежить від дидактичних передумов. Біда Г.В. стверджує, що творча здібність активно проявляється, формується і розвивається в конкретній діяльності [1,231]. Чебикін О.Я. також зазначає, що розвиток здібностей у значній мірі залежить від активної творчої діяльності [11], а Кузін В.С. наголошує, що творчі здібності насамперед є «психофізіологічні властивості і перш за все ті, котрі проявляються у людини на самому початку будь-якої діяльності» [8]. Зінченко В.П. визначив шляхи, педагогічні умови та методи цілеспрямованого керівництва розвитком творчих здібностей студентів в системі підготовки вчителя образотворчого мистецтва на заняттях малюнком. Він підкреслює, що організація навчально-творчої діяльності та доцільний художньо-педагогічний вплив на студентів в процесі навчання основ малюнка, як дидактичні передумови, спонукають їх до активної творчості [3]. Медведєв Л.Г. в своєму дослідженні розглядає з позиції художньої педагогіки активізацію процесу образного мислення студентів на заняттях малюнком за умов включення художньо-образного та техніко-технологічного оволодіння моделі, подальше підкреслює, що таке співвідношення забезпечує вирішення завдань й сприяє розвитку активної художньо-творчої діяльності студентів в процесі навчання [9]. Коротков М.О. визначає методи художньо-пізнавальної діяльності, котрі стимулюють творчу активність в процесі навчання основ композиції. Він враховує, що розвиток творчої активності залежить від дидактичних передумов організації цілеспрямованої уваги студентів при комплексному вирішенні навчально-виховних завдань, де мета і засоби usługують розвитку творчої особистості [7]. Автор досліджень в галузі педагогіки художніх дисциплін та методики викладання образотворчого мистецтва Івахнова Л.А. також висвітлює питання формування активної творчої особистості, котрі зумовлюються компонентами

дидактичної підготовки майбутніх учителів. Вона наголошує, що такий зв'язок детермінує розвиток творчих здібностей через процес оволодіння художніми способами дій образотворчої діяльності [4].

Питання з проблем формування основ художньої майстерності, розвитку художніх здібностей та творчої активності студентів в процесі художньо-педагогічної підготовки знайшли своє відображення також у дослідженнях Безгодової Т.Г., Зінченко В.П., Масленікова А.І., Свешнікова А.В., котрі науково обґрунтовують залежність методів формування творчої активності на заняттях з дисциплін образотворчого мистецтва від індивідуально-психологічних особливостей студентів.

Таким чином, спеціальні наукові дослідження засвідчують, що для оптимального вирішення завдань процесу підготовки вчителів образотворчого мистецтва в системі художньо-педагогічної освіти необхідно розробити і втілити сучасні дидактичні передумови розвитку творчої активності студентів. Водночас, наукові дослідження з питань педагогічної проблеми художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва за доцільними дидактичними умовами, що забезпечують високий рівень навчальних досягнень та активну творчу здатність студентів ще не проводилися.

Отже, потреби сучасної науки та практики художньо-педагогічної освіти визначили проблему дослідження й вимагають нагального вирішення завдань щодо наукового обґрунтування дидактичних умов художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Тому основна **мета статті** полягає у стислому висвітленні питань осмислення сукупності дидактичних обставин та експериментальної перевірки дидактичних умов, котрі уможливають якісний розвиток творчої активності студентів в художньо-графічній діяльності, що сприяє процесу якісної художньо-педагогічної підготовки в цілому.

Результати дослідження. Оптимізація процесу художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва передбачає розробку

та втілення доцільних серед комплексу освітніх завдань дидактичних умов розвитку творчої активності студентів в навчальній художньо-графічній діяльності.

У вирішенні завдань художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва ми в нашій практиці використовуємо різні форми та методи у їх взаємозв'язку, що моделюють процес пізнання-учіння. Для мотивації розвитку художньо-творчої активності студентів в графічній діяльності застосовуємо перш за все суттєві зв'язки дидактичних умов, котрі забезпечують програмні завдання, котрі містять комплекс пізнавально-творчих способів дій. Серед них ми визначаємо найбільш доцільними техніко-аналітичні та художньо-образні способи розумово-практичних дій в графічній діяльності студентів. За їх допомогою вирішуються дидактичні завдання, що спрямовані: 1) на процес оволодіння техніко-технологічними методами, прийомами створення графічної роботи, в ході котрого формується та розвивається мислення в матеріалі; 2) на художньо-образне оволодіння дійсності засобами мистецтва графіки, тобто на розвиток творчої активності в графічній діяльності через формування композиційного мислення. В ході констатуючого експерименту студенти різних груп за спеціалізацією показали недостатній рівень не тільки навчальних досягнень (28%), а й рівень продуктивної художньо-творчої активності в художньо-графічній діяльності, показник якого охоплював лише 8% учасників експерименту. Тому для оптимізації процесу художньо-графічної підготовки студентів в Південноукраїнському державному педагогічному університеті ім. К.Д.Ушинського нами був розроблений навчально-методичний комплекс для побудови навчально-виховного процесу на 1-4 курсах художньо-графічного факультету за різними формами занять з дисципліни «Художня графіка». Об'єм навчального часу за всіма формами професійної підготовки бакалавра складає 540 години. Навчально-методичний комплекс розроблювався поетапно в ході формуючого експерименту. Враховуючи міжпредметні зв'язки з циклу художніх дисциплін, що передбачені навчальним планом зі спеціальності

«Образотворче і декоративно-прикладне мистецтво» за напрямом «Мистецтво», нами був перш за все здійснений аналіз завдань, що впливають з вимог навчальних програм, конкретизація і формулювання цих завдань з урахуванням доцільно наявних дидактичних умов художньо-графічної підготовки студентів. На другому етапі визначалися критерії, за якими можна оцінювати навчально-творчі досягнення, в тому числі за модульною системою відповідно вимог Болонської декларації, що конкретне завдання буде вирішене більш успішно і якісно за менший термін навчального часу. Третій етап протікав у напрямку пошуку дидактичних умов змісту діяльності учасників навчального процесу за різними формами художньо-педагогічної освіти на основі глибокого аналізу нормативно-програмних та науково-методичних матеріалів. На четвертому етапі здійснювався вибір педагогічних технологій з методичним забезпеченням змістових дидактичних ліній процесу пізнання – учіння студентів з боку викладача, художника-педагога. Попередні етапи пошукового експерименту дозволили розробити структурно-логічну карту (план) вирішення поставлених завдань на основі обраного навчально-методичного матеріалу, форм і методів з дидактично змістовими лініями, спрямованими на формування та розвиток художньо-графічних способів дій навчальної діяльності, а також встановлення терміну часу на виконання програмних аудиторних та самостійних завдань. Для цього були максимально поліпшені умови для реалізації визначеного плану та окреслених дидактичних завдань, що надало змогу забезпечити єдність організації, стимулювання і контролю за діяльністю студентів, активізувати їхню художньо-графічну діяльність. На останньому етапі здійснюється аналіз оптимальності вирішення навчальних завдань та визначається якісний рівень навчально-творчих досягнень студентів, котрі залучаються до обговорення їхніх навчально-творчих робіт у формі перегляду у відповідності з обраними раніше критеріями, а саме: а) чи оптимальними виявилися досягнуті результати художньо-графічної діяльності за визначений термін часу; б) в чому полягають причини можливих відхилень від якісного вирішення завдань для подальшого

корегування масиву дидактичних умов художньо-графічної підготовки студентів.

Окреслена структура дидактичних умов дозволила реалізувати методику художнього навчання основ мистецтва графіки, котра перш за все передбачала широку палітру дидактичних прийомів методу наочного навчання. А для мотивації розвитку творчої активності студентів в художньо-графічній діяльності ми застосували різноманітні методи та доцільні зв'язки, котрі моделюють процес пізнавально-творчої діяльності. На основі установлених психологією і педагогікою основних етапів навчально-пізнавальної діяльності особистості (сприйняття явищ, що вивчаються, їх осмислення та усвідомлення, закріплення через застосування знань, умінь та навичок на практиці), ми виділяємо такі завдання, котрі містять масив художньо-творчих способів дій для оволодіння техніко-технологічними прийомами графічного зображення та художньо-образного оволодіння мовою. Для цього нами розроблений навчально-методичний комплекс вправ з дидактичними лініями, котрі диференціюються на навчально-пізнавальні та навчально-творчі. Вправи мають за мету і завдання досягнути високого рівня оволодіння не тільки умінням у виразності графічного зображення, а й композицією. При цьому розвиток пізнавально-творчої активності зумовлюється цілеспрямованим процесом формування образного графічного сприйняття. Фактори, котрі визначають художньо-образну діяльність студентів, конкретизують художньо-естетичне відношення до дійсності та явищ, що зумовлюється образними способами дій через судження та уявлення про образ конкретної форми чи явище. Образні уявлення протікають через: прагнення до активного самоусвідомлення образного переживання; прагнення до адекватної графічної мови образних уявлень; потреба в реалізації сприйнятих образних переживань; образні мотивації; образні інваріанти, що застосовуються при виконанні графічного зображення тощо. При вирішенні проблеми розвитку художньо-творчої активності в графічній діяльності студентів ми застосовуємо метод перетворюючої діяльності як дидактичної умови створення художнього образу

засобами мистецтва графіки. Сам хід пізнавально-творчої діяльності при створенні графічної композиції може бути усвідомленим за умов: образної здібності до емоційного переживання, образної можливості уявлення взагалі, образної можливості графічного змалювання образу, образних способі переживання, образних способів різноманітних уявлень, широкого спектру способів та прийомів оформлення образу засобами мови графіки тощо.

Слід підкреслити, що застосування визначеної структури навчально-методичного забезпечення процесу художньо-графічної діяльності студентів передбачає вирішення педагогічної проблеми розвитку художньо-творчої активності. Тому в процесі навчання обов'язково застосовується метод перетворюючої діяльності як спосіб створення художнього образу засобами мистецтва графіки. Змістом такої діяльності є послідовний хід пізнавально-творчих способів дій, котрі обов'язково передбачають систему образних експозицій, що є вмотивованим дидактичним впливом на розвиток творчої активності студентів.

Система образних інваріантів оформлюється за допомогою таких розумово-практичних способів дій: прагнення до підвищення звичайної самосвідомості до емоційно-образного переживання; прагнення до адекватних мові художньої графіки образних уявлень; реалізація сприйнятих образних уявлень безпосередньо в графічній роботі. З іншого боку, мотивацією активності художньо-творчої діяльності студентів постає композиційна діяльність, котра передбачає створення художнього образу засобами графіки за допомогою емоційно-образних експозицій. Функціональна структура дій може змінювати значення компонентів процесу художньо-графічної діяльності як «потреби суб'єкту і ситуації її задоволення (Д.Узнадзе) й набувати іншої форми.

Отже, формування потреби до художнього пізнання в творчій практиці є важливою дидактичною умовою розвитку творчої активності студентів художньо-графічній діяльності. Вказаний аспект – перше завдання викладача дисципліни «Художня графіка». Друге завданням викладача полягає в тому, щоб

процес навчання-учіння став важливою складовою розвитку творчої особистості. Структура мотивації може бути більш широкою, але вона залежить від педагогічного досвіду викладача навчальної дисципліни «Художня графіка».

Аналіз результатів дослідження за визначеною структурою змісту експерименту засвідчив, що в контрольних групах показники в цілому залишилися на тих же позиціях. Показники високого та достатнього рівнів експериментальних груп в порівнянні із студентами контрольних груп у процентному вираженні якісно зросли на 42,6%, особливо у студентів 3-4 курсів.

Висновок. Ми вважаємо, що впровадження в процес навчання-учіння доцільних дидактичних умов на заняттях художньою графікою сприяють розвитку творчої активності студентів. В ході дослідно-пошукової діяльності розроблено й експериментально перевірено дидактично вмотивовані умови активізації розумово-практичної діяльності студентів в галузі мистецтва графіки. Результати формуючого експерименту показав, що визначені дидактичні умови забезпечують оптимальність формування художньо-творчих якостей особистості, активізують способи дій та їх інваріанти в художньо-графічній діяльності студентів.

Подальший напрямок дослідження. Проведення дослідження не вичерпує вирішення означеної проблеми. Вимагають подальшої поглибленої розробки питання пошуків засобів формування методичної здатності майбутніх учителів образотворчого до художнього навчання школярів основ мистецтва графіки.

Література

1. Беда Г.В. *Основы изобразительной грамоты. Рисунки. Живопись. Композиция.* -М., 1981.
2. Берхин Н.Б. *Психолого-педагогическая специфика художественного образования школьника // Педагогика - 1993. - №2. - С.42-45.*
3. Зинченко В.П. *Развитие творческих способностей студентов на начальных этапах обучения рисунку.* Автореф. дисс... на соискание канд. пед. наук -М., 1980.
4. Ивахнова Л.А. *Совершенствование дидактической подготовки учителя изобразительного искусства (в процессе обучения рисунку на худ. граф. фак-х пединститутах): Дисс... канд. пед. наук -Алма-Ата, 1981.*
5. Кондрашова Л.В., Виеская М.Г., Савченко Л.А. *Имитационно-игровое обучение в высшей школе: Учебное пособие.* -Кривой Рог, 2001.
6. *Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції.* -К., 1997.
7. Коротков Н.А. *Проблема и методы развития познавательных способностей студентов ХГФ педузов в процессе преподавания композиции. Автореферат дис... канд. пед. наук.* -М., 1987.

8. Купин В.С. Психологія. /Под ред. Б.Ф.Ломова. Учень.-М.,2003.
9. Медведев Л.Г. Активизация процесса образного мышления на занятиях по рисунку на ХГФ пед. институте. Дисс... на соиск. канд пед. наук.-М.,1977.
10. Формирование творческих способностей: сущность, условия, эффективность. /Сб. трудов. – Свердловск,1990.
11. Чебыкин А.Я. Теория и методика эмоциональной регуляции учебной деятельности. Научно-методическое пособие. -Одесса,1999.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПІЗНАННЯ СУТНОСТІ І СПЕЦИФІКИ МУЗИКИ У НАУКОВІЙ ТВОРЧОСТІ Б. АСАФ'ЄВА

Смирнова Л. О., Козіна Т. М.

Південноукраїнський педагогічний університет ім. Ушинського

Анотація. Стаття присвячена питанням логічної пов'язаності інтонаційної "теорії історії" Б. Асаф'єва та його положень музичної дидактики, що мають продовження і визнання в сучасних працях музикознавців України і поза нею.

Ключові слова: творча діяльність Б. Асаф'єва, інтонаційно-історична дидактика Б. Асаф'єва

Аннотация. Смирнова Л. О. Методологические основы познания сущности и специфики музыки в научном творчестве Б. Асафьева. Статья посвящена вопросам логической связи интонационной "теории истории" Б. Асафьева и его положений музыкальной дидактики, которые имеют продолжение и признание в современных трудах музыковедов Украины и вне ее.

Ключевые слова: творческая деятельность Б. Асафьева, интонационно-историческая дидактика Б. Асафьева.

Annotation. Smirnova L. Methodological bases of knowledge of essence and specificity of music in scientific creativity B. Asafjev. Clause is devoted to questions of logic communication intonational «the theories of a history» B. Asafjeva and his rules musical didactics, which have continuation and recognition in modern works музыковедов of Ukraine and outside of her.

Key words: B.Asafjeva's creative activity, B.Asafjeva's intonationally-historical didactics.

Постановка проблеми. Актуальність теми роботи зумовлена значущістю для сьогоденної України досвіду таких видатних представників музичної науки як Б. Асаф'єв, ім'я якого поступово набуває визнання далеко за межами нашої Вітчизни. Інтонаційне бачення специфіки музики, що закладене в основу його концепції музичної виразності, виводить на широту мовно-музичних зв'язків, універсальних для культурних здобутків усіх народів світу і одночасно диференційованих за мовно-культурними відмінностями виявлення вказаної художньої єдності слово – музика. Дидактично-виховний комплекс, закладений у інтонаційний підхід як установлення на ідеальні першості культурної людської ініціативи, становить цінний стрижень теоретичних побудов для